

שבת הראי"ה

פנינים מתורתו של הצדיק והחסיד, מרא דארעא דישראל, שר התורה ורועה ישראל
רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

פרשת
נצבים

גליון מספר 40

יוצא לאור ע"י ארגון 'אור האורות' להפצת תורת הגה"צ הראי"ה קוק זיע"א ♦ שאלות ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6 דיירה 3 בת- ים, או בדוא"ל: reiyyaa@gmail.com
ליצירת קשר עם הארגון ניתן להתקשר: 0507-583810 ♦ תרומות ניתן להפקיד בבנק הדואר חשבון מס' 20778885 ♦ ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il

עלון מיוחד לכבוד ראש השנה

אורות הפרשה

שלימה, הכא נמי התשובה היא קרובה מאוד וקלה, כעדות התורה "כי קרוב אליך הדבר מאוד". והריח גדול מאוד – רפואה שלימה לגוף ולנפש ולכל העולם כולו, וכמביא רפואה לעולם" [אגרות הראי"ה ח"א עמ' קסו].
ובמקום אחר כותב הרב בתמציתיות:
"עיקר הנפילות באות מפני שאינו מאמין בקלותה של תשובה" [אורות התשובה] (מהדרות הר עציז) פרק יד פסקה ד-1.

חדש במדף!

יצא לאור הספר הנפלא:

פניני הראי"ה – לקוטים מתורת מרן הראי"ה זיע"א
על סדר פרשיות השבוע [800 עמ'].

בעריכת הג"ר **משה צוריאלי שליט"א**

– להשיג בכל חנויות הספרים –

וּמַל ד' אֱלֹהֶיךָ אֵת לְבָבְךָ וְאֵת לִבְבִּי וְרַעְךָ וְלִי.

אמר מרן הראי"ה: בשני לבבות הכתוב מדבר, כי אינה דומה מילת הלב של האבות למילת הלב של הבנים. אותו לימוד עצמו שונה הוא בסגנונו והסברתו כשהוא נאמר לאבות, ופנים חדשות לו ולאמירתו באוזני הבנים. ומבשר הגאולה הוא שידע לפנות אל כל דור בלשונו, וכך יאחד אותם וימלא את השליחות האלוהית: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" [מלאכי ג כד].

[חיי הראי"ה עמ' רסח].

פִּי קְרֹב אֵלַיךָ הַדְּבַר מְאֹד בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ וְלִי.

בהקשר לפסוק זה, היה מכאן מרן הראי"ה יסוד חשוב בעניינה של תשובה:

"כשם שבריפוי נעמן מצרעתו [עין מלכים ב ה, י] אמרו לו שהוא דבר קל (לרחוץ במי הירדן), והריח מרובה, שרק ע"י הרחיצה הקלה ישיג רפואה

אורות הראי"ה

מרן הראי"ה קוק והגאון רבי מרדכי גימפל יפה זצ"ל

הרמ"ג, התיישר הרבה מהכיבוד והשררה שפנלו בחלקו ככהונתו כרב, וכך היה חותם בתשובותיו: "הצעיר אשר עלה עליו עול ציבור" (מובא במאמרו של הרצי"ה קוק בספרו 'לנתיבות ישראל ח"ב עמ' כט).

כל חייו עסק הרמ"ג בפעולות חשובות למען עם ישראל. דרך חיים יקרה זו ירש וספג מרבו ר' יצחק מוולוז'ין, במשך לימודיו אצלו בישיבת וולוז'ין. ביום הפרד הרמ"ג מהישיבה, שוחח עמו ארוכות רבו ר' יצחק, ומסר לו את מפתח ההנהגה הניתן לגדולי ישראל. כל שיחתו, שנמשכה שעה ארוכה, סבבה על החובה המוטלת על האדם שלא יצמצם כל מחשבותיו למען שלימות נפשו בלבד, אלא יראה לזכות את הרבים ולקבץ פעלים לתורה, שיהיה שם שמים מתאהב על ידו. ומרגל בפיו של הרמ"ג, כי רעיון זה ר' חיים הוא שהנחילו לבנו הגרי"צ באופן מיוחד, כמו גם לשאר תלמידיו, וכי ר' חיים עצמו היה בבחינה זו, שהיו כל הנהגותיו מודרכות על פי צו קדוש זה. לדבריו, כל תלמידיו ותלמידי תלמידיו, והוא הרמ"ג בתוכם, הלכו בעקבות הגרי"ח, ואף הם השתדלו לעשות כל ימיהם לעשות למען השתלמות זולתם בתורה ויראת שמים [כך כותב חתנו הגרי"ה וואלק זצ"ל, בחבורו 'תכלת מרדכי' על תולדות הרמ"ג. החבור מובא בתחילת ספרו של הרצי"ה 'כתר כהונה', בהוצאת מכון ירושלים. ועין 'אבי הישיבות' עמ' 348 ועמ' 271]. וכך כותב ר' יצחק על אביו: "כה היה דברו אלי תמיד, שזה כל האדם לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחרים ככל אשר ימצא בכוחו לעשות" [הקדמה ליגפס החיים].

זכה הרמ"ג לבנים ותננים חשובים שהיו ברבות הימים לגדולי הדור, אחד מהם הוא הגאון האדיר רבי יוסף זכריה שטרן זצ"ל, רבה של שאוולי ומחבר שו"ת 'זכר יהוסף' [נעין מכתבו לראי"ה מובא באגרות לראי"ה אגרת ז'].
בחודש אלול תרמ"ח עלה הרמ"ג לארץ ישראל, וקבע את מושבו במושבה יהוד. בעיירה זו הקים ישיבה גדולה בה הרבין תורה לתלמידיו.
שלוש שנים אחר כך, בכ"ה חשוון תרנ"ב, נפטר הרמ"ג בעקבות מחלה קשה, ונקבר במושבה פתח תקוה.

כשבועות הקודמים סיפרנו על תקופת לימודו של מרן הראי"ה בישיבת וולוז'ין, ועל הקשר המיוחד שהיה לו עם ראשי הישיבה – הגאון הנצי"ב ר' חיים מבריסק זצ"ל. הרחבנו לספר על ההערכה הגדולה של הנצי"ב, כלפי תלמידו המובהק הראי"ה. גם סיפרנו על מסורת התורה של ישיבת וולוז'ין, שהונחלה למרן הראי"ה כבר בבית הוריו ע"י אביו – רבי שלמה זלמן קוק זצ"ל, וסבו – רבי נחום קוק זצ"ל, שהיו שניהם מבחירי התלמידים בוולוז'ין. השבוע נספר על דודו זקנו (אח סבתו) של הראי"ה, הגאון המופלא רבי מרדכי גימפל יפה זצ"ל, שצמח אף הוא בישיבת וולוז'ין, והיה מגדולי ומנהיגי ישראל בדורו. בתוך הדברים נשתדל להתמקד בעיקר בפעולותיו המשותפות עם מרן הראי"ה למען עם ישראל, וגם נראה את השפעת דרכו הנעלה בתורה ובהנהגה על אישיותו של מרן הראי"ה.

תולדות חייו של הרמ"ג

הגאון רבי מרדכי גימפל יפה זצ"ל נולד בעיירה אוטיאן בשנת תק"פ. אביו, רבי דב בער, היה מצאצאי הגאון ר' מרדכי יפה בעל ה'לבושים', ומבחירי תלמידיו של רבי חיים מוולוז'ין. ר' דב בער היה רבה של העיירה אוטיאן, והעמיד תלמידים רבים ומפורסמים, אף חיבר ספרים על הש"ס, שו"ת ודברי דרוש, אך לצערנו פרצה שריפה גדולה וכלתה את רוב כתביו, ורק מקצת מחידושיו נשתמרו בידו.
ר' מרדכי גימפל נתייתם מאביו בהיותו בן תשע. מילדותו הצטיין בזכרון מופלא ובתפיסה חדה ומעמיקה ונקרא בשם היעילי מאוטיאן. נוסף על עיסוקו בהלכה עסק הרמ"ג גם בדרוש ובאגדה. בנערותו עבר ללמוד בוולוז'ין אצל רבי יצחק (בנו של רבינו חיים מוולוז'ין). עמו למדו באותו פרק הגאונים רבי שמואל סלאנט, רבי מרדכי אליאסברג, רבי שמואל מוהליבר והנצי"ב. הרמ"ג היה מגדולי תלמידיו של ר' יצחק מוולוז'ין, והושפע ממנו הרבה בדרכי הנהגת העם [עין 'אבי הישיבות' עמ' 365].
לאחר נישואיו היה הרמ"ג רב בעיירה דרציץ, ואח"כ נתמנה להיות רב ואב"ד בעיירה רוזיני במשך ארבעים שנה. סיפר הראי"ה, כי מתוך ענוותנותו הרבה של

העלון מוקדש להצלחת מורנו הרב גור אריה בן ברוך ישעיהו

פגישתו הראשונה של הראי"ה עם הרמ"ג

בחתונת בנו הצעיר של הרמ"ג, רבי יעקב רבינוביץ זצ"ל (שמרן הראי"ה למד אצלו בילדותו בעיירה לוצין), היו כמובן כל קרובי משפחתו של הרמ"ג, עם הרבה רבנים ומכובדים. גם רבי שלמה זלמן קוק זצ"ל (בן דודו של החתן), היה בין המסובים, יחד עם בנו הצעיר אברהם יצחק.

כמובן שוחחו המסובים בדברי תורה, והרמ"ג אמר איזה דבר חידוש, וכל הבאים הקשיבו בתשומת לב מיוחדת.

כשסיים את דבריו, החלו המסובים, חריפים ושנונים, במשא ומתן של הלכה באותו ענין, תוך כדי המו"מ פנה אברהם יצחק הצעיר אל אביו שישב בקירבת הרמ"ג, והעיר לו הערה שעלתה על ליבו בקשר לאותו חידוש. נענה אביו ואמר לו: נכון, נכון, דבריך נכונים. והנה הפנה הרמ"ג את ראשו ושאל את אבי הרב: "מה אומר הצעיר?" פנה אבי הרב אל בנו וביקשו לחזור על דבריו, והרמ"ג (שהיה כבר שמיעה) היטה את אוזנו לשמוע את דברי הנער.

כאשר גמר, התפעל ממנו רמ"ג מאוד, ושאל: בן מי הוא הנער הזה? אמר אבי הרב: זה בני אברהם יצחק. מיד פנה הרמ"ג אל הנער, והזמינו לשבת בקרבתו, תוך שהוא משבח על חוכמתו.

כעבור כמה שנים, בהיות הראי"ה עלם צעיר כבן שש עשרה שנה, שולח הרמ"ג לראי"ה מסר של חיבה, וזאת על גבי מכתב שכותב הרמ"ג לבנו ר' יעקב זצ"ל, בתאריך ערב ו"ח מנחם אב תרמ"א, וכך הוא כותב:

"...ר"ש נכד אחותי היקר והמהולל, חכים טובא, מ' אברהם הכהן נ"י. תדע כי אני לא שכחתך, וחמודות אתה לי. חזק בשקידה ועיון ויגיעה, ותפארת תהיה לאביך ושאריו, ותזכה לראות בישועת ישראל ונחמת ציון, כי ד' דיבר טוב על ישראל. מרדכי גימפל" [טל הראי"ה עמ' גו - מז].

חיבת ארץ חמדה

הרמ"ג פעל רבות ליישוב ארץ ישראל. רעיון זה לא נולד במוחו ביום אחד, הוא צמח בהדרגה, כשיניקתו ממקורות רבים ושונים, שהובילו כולם למקום אחד. קודם כל החינוך בישיבת וולוז'ין, שהפכה אחר כך למקום בו צמחה תנועת חיבת ציון, ואשר מייסד הישיבה – רבי חיים מוולוז'ין (שרמ"ג עוד הספיק להכיר) כיוון את עליית הפרושים תלמידי הגר"א לארץ ישראל, ועודד את הישוב החקלאי בארץ. וכל זאת כמובן מתוך תורתו ומשנתו של רבינו הגר"א ז"ל, שהיה משנן ואומר לתלמידיו: "מקרא מלא הוא בספר תהלים (עו, ג) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" – הקיש הכתוב ציון לסוכה, וכשמ' שבסוכה הלכה היא "תעשה ולא מן העשוי" (סוכה יא:) כך גם בציון החובה והמצווה היא "תעשה ולא מן העשוי". ואף צירף הגר"א מעשה למחשבה, יצא מוילנא הלוך ונסוע לארץ ישראל, וכך כתב באגרת הפרידה שלו: "ואני נוסע – תהילה לאל – לארץ הקודש, והשכל מצפים לראותה, ממתד כל ישראל וחדש השם יתברך, וכל העליונים והחתוננים ששוקתם אליה". את ההשפעה הזו של תורת הגר"א ור' חיים על הרמ"ג, ניתן לראות במאמרו המפורסם של הרמ"ג הנקרא 'בשם אלוקינו נדגול' שעוסק בענין שיבת ציון (להלן יובא בהרחבה), בו הוא מזכיר בראש המאמר את השתדלות הגר"ח מוולוז'ין ביישוב הארץ.

מקור נוסף אשר ממיימו שנתה הרמ"ג, היה 'אביהן של ישראל' – הרמב"ן, שהיה מחובר כולו לארץ ישראל, וקבע כי מצוות ישוב ארץ ישראל היא מצוות עשה לדורות, ומתחייב כל אחד ממנה" [בהשגתו על ספר המצוות של הרמב"ם]. כל ימיו הגה הרמ"ג בספרי הרמב"ן, כפי שהיה מקובל אצל בחירי הלומדים בוולוז'ין, ואף כתב ביאורים וחידושים על פירושי הרמב"ן לתורה, שנדפסו אחר"כ ע"י נכדו, ונקראו בשם 'תכלת מרדכי'. מתוך קישור נפשי עמוק זה, תורתו ומעשיו של הרמב"ן היו לו לעיניים במשך כל חייו.

וכך כותב נכדו, הרב יעקב הכהן וואלק זצ"ל, בהקדמתו לספר 'תכלת מרדכי' הנ"ל: "השתוקקותי להוציא את הביאורים והחידושים על פירוש הרמב"ן הוגברה בידיעתי שידעתי את יחסו של זקני להרמב"ן ז"ל, את הערצתו וקשרו הנפשי לנשר הגדול, אשר מאשו הגדולה שאב זקני ז"ל את להט האמונה השלמה, וכנראה גם את חיבת הקודש לארץ הקודש אשר הייתה כאש בעצמותיו" (דברים אלו מובאים ביטל הראי"ה עמ' קכט. ועיין עוד לנתיבות ישראל ח"ב עמ' כט, עמ' לא).

אל מקורות אלו נוספה תכונת נפש המיוחדת, והשתתפותו העמוקה בענייני עם ישראל. וכפי שמעיד חתנו: "הוא היה תמיד מואבל על ירושלים ומתאבל עליה באין הפוגות, בלילה היה בוכה על חורבנה בתיקון חצות בקול בכי קורע לב ונפש וגם ביום היה מוציא כפעם בפעם אנחות גדולות, ארוכות וכבדות שהיו משברות גוף ונפש של השומע אותן, והיה מצטער תמיד בצערו של ישראל ומתאבל תמיד על כבודו" [קונטרס 'תכלת מרדכי' לרצ"ח וואלק, מודפס בריש ספרו 'כתר כהונה'].

הראי"ה: "חוש מיוחד לארץ ישראל"

תכונה נפשית זו של חיבת הארץ, היה לה מקור נוסף, עמוק ונסתר משכלו של אדם. כך אנו למדים מדברי בן משפחתו של הרמ"ג – מרן הראי"ה. מן המפורסמות היא האהבה הקדושה שהייתה לראי"ה כלפי ארץ ישראל, והחיבה המעשית ליישובה של הארץ. כשנכתב הראי"ה לדעת עד מה עמוקה זיקה זו אצלו, הגיע לידי מסקנה שאין זה רק עניין שברגש או שבהכרה, אלא יש כאן משהו הרבה יותר עמוק. פועל כאן חוש מיוחד שלא רבים זוכים לו, וחוש זה הוא המפעיל כיסופי נפש פנימיים, הוא המחמד את הראיה והשמיעה לגבי כל ענין הקשור בארץ ישראל, והוא המכוון את המחשבות והמעשים.

סח הרב מרדכי גימפל וואלק זצ"ל, נכדו של הרמ"ג: "שאלתי פעם את מרן הראי"ה, איך קרה הדבר, שסבא זצ"ל שהיה כל כך מסור

לענין ישוב ארץ ישראל, לא הצליח להפעיל בנושא זה שהעסיק אותו הרבה, את אחד מיוחד מגדולי הדור, שהיה מיווד איתו? ותשובת הרב הייתה: ראשית – אותו גדול היה כל כולו מרוכז בתלמודו ובתשובותיו המרובות הלכה למעשה, ושום עניינים אחרים לא תפסו אצלו מקום; שנית – לזיקה המיוחדת לארץ ישראל נחוץ חוש מיוחד, וזיקה זו היא כמו חוש ישישי לאדם מישראל, ואין לבוא בטענות או בדרישות אל מישהו, אם החוש הישישי הזה חסר אצלו.

והוסיף הרב ואמר: חוש מיוחד זה היה לרמב"ן, להגר"א, ל'חת"ם סופר' ועוד, וזכות היא לנו, שבמשפחתנו, משפחת בעל ה'לבושים' (רבי מרדכי יפה זצ"ל, שהיה מצאצאי דוד המלך), קיים ופועל החוש המיוחד הזה של הזיקה לארץ ישראל. והרב מנה שורה של גדולים, המתייחסים לבעל ה'לבושים', שהצטיינו בזיקתם לארץ ישראל, ומהם גם שזכו לעלות לארץ ישראל" [טל הראי"ה עמ' קכו].

באותו עניין מסופר, כי פעם פנה הראי"ה אל חותנו האדר"ת ואמר: והאיל ושנינו הננו מצאצאי רבי מרדכי יפה בעל ה'לבושים', היה זה מן היישר שנקבל על עצמנו לחבר יחד ספר זכות על ה'לבוש' להצילו מן ההשגות שמשיג עליי בעל 'חסופות יום טוב', והרי כך אמרו חז"ל [שבת נז:]: רבי דאמי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד" [שיחות הראי"ה עמ' קלד].

דעתו של הרמ"ג על שיבת ציון

במאמרו המפורסם של הרמ"ג בענין ישוב ארץ ישראל, הנקרא 'בשם אלוקינו נדגול' [מובא בקובץ 'שיבת ציון' לראי"ה סלוצק הי"ד ח"ב עמ' 14 – 16], הנותן ביטוי ממצה למחשבותיו ורגשותיו לגבי ארץ ישראל ובניינה, הוא פותח בדעתו של רבי חיים מוולוז'ין, שהיה בארצות הברית האחרונים שהמריץ תלמידי חכמים לעלות לארץ ישראל ולעוררם לישוב הארץ. בהמשך המאמר מזכיר הרמ"ג את רבי עקיבא איגרו וה'חת"ם סופר', והבאים אחריהם – הגאון רבי אליהו גוטמאכר והגאון רבי צבי הירש קאלישר, שכל גדולי עולם אלו "עוררו על דבר ישוב ארצנו השוממה". תנועת ישוב א"י הוצבה מתוך הקודש, ורק אחר"כ נתרחבה המסגרת ונתארגנו לפעולה ולעליה שכבות אחרות של העם.

וכך הוא לשון הכרוז שכתב הרמ"ג:

"אחי! הלא ידעתם גם שמעתם, כי זה שמונים שנה ויותר אשר הגאון הגדול הצדיק מוהר"ר ר' חיים מוולוז'ין זצ"ל בעזר גדולי הדור החל ביסוד המעלה ליסוד ישוב באה"ק, ועל פיו נסעו כמה מגדולי היראים... ואחר כך החל לעוררם למקנה שדות וכרמים לקיים מצוות התלויות בארץ.

ואחר סילוקו של אותו צדיק החל רוח ה' לפעם בלב גדולי הגאונים הצדיקים ר' עקיבא איגרו זצ"ל ור' משה סופר זצ"ל, ואחריהם חתרו החזיקו הגאונים ר' צבי הירש קאלישר ור' אליהו מגריידיץ ז"ל וחבריהם. כולם עוררו על דבר ישוב ארצנו השוממה מבלי בניה זורים אוכלים אותה ופרי הארץ למלחה תחת יושביה פראי אדם [...] ואמנם רבות בשנים אלו, היה קול דודנו דופק על פתחי לבבנו על ידי גדולי הדורות לאמור: שובו שובו בית ישראל, שובו אל אדמתכם לעבדה ולשמרה [...] ואמנם לדאבון לבבנו, אומר ודברים לבוא אל הקדש לא נשמע קולם ולא השמיע הד קול מאחינו בני ישראל, אשר נדרמנו בחיק השענה אשר שחקה להם ותיישנם על ברכיה [...], פתאום אינו חדשה ונהיתה ותרגשו ותרגזו ארץ. כל שכנינו בגרו בנו, הפך ליבם לשנוא עמנו [...] הטובים והאזהבים היו לנו לאויבים.

נחפשה דרכינו ונחקרה, בשל מי ומה כל הרעות האלה?

[...] ועתה שמעו נא אחינו אשר חכמים הגידו מאז ולא כיחדו מאבותינו: כי בכל העתים והזמנים אשר התעוררה שאלת ארצנו הקדושה להזכירנו מה חובתנו ומה יפה לנו, ולא עשיתו את המוטל עלינו, להשיב בנים אל חיקה, וציון היא דורש אין לה בזמן דבעי דרישה, ויהי בזאת קצף על ישראל. וכמו בדור המדבר במאסם בארץ חמדה גרמו בכיה להם לדורותם, כן בכל דור ודור, אם שכחנו חיבת ארצנו, היינו שכוחים ועזובים גם אנחנו".

בהמשך המאמר מדגיש הרמ"ג, שכמו שמצוות ישיבת א"י שקולה היא ככל מצוות התורה, כך חומר העיון כלפי א"י הוא ענין הכולל כל התורה והמצוות כולן. כמובן שהרמ"ג ראה בשיבת ציון אתחלתא דגאולה, וקיום החזון הנבואי [המבואר בעיקר בספר יחזקאל פרק ל"ו עמ"ש], כפי שקיבל מרבותיו בוולוז'ין.

הרצי"ה קוק היה מזכיר את הסיפור על הרמ"ג, שאמרו לו שבישוב פלוני אין אנשים כל כך שלמים בקיום מצוות, אלא מתנהגים בחוצפא דעקבתא. אמר הרמ"ג: "לא אאמין עד שאראה בעצמי". סייר באותו מקום והגיב: "אמנם אלמנה חצופה במקצת, ועל כל פנים: 'ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, מצים גבול אלמנה!' [שיחות הרצי"ה, בחקויות].

פעילותו ביישוב הארץ

לגיבוש המחשבות וההרגשות הללו של הרמ"ג לכדי מעשה, הצטרפה קריאתו של הגאון רבי צבי הירש קאלישר זצ"ל למען ישוב א"י. הרמ"ג היה מן הראשונים שנענו לה והיטה מייד שכם לפעולה. בשנת תרל"ב מודיע הרב קאלישר כי "הרבה גדולים ממדינת רוסיה מתחברים באהבה רבה לדרוש לציון", וכי קיבל מכתבים רבים מגדולי ישראל התומכים ברעיון ישוב הארץ, ובפרט "הגאון הגדול מוה"ר מרדכי גימפל נ"י אב"ד דשם". בחורף תרמ"ג, יסד הרמ"ג ברוז'ינוי אגודה לישוב א"י בשיתוף עם הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל, ובמסגרת זאת פעל ליסוד המושבה עקרון – מזכרת בתיה, (שקמה בפועל בחודש מרחשון תרמ"ד).

בקיץ תרמ"ג התקיים בביאליסטוק הכנס הראשון של אגודות חובבי ציון במטרה לארגן את כולן יחד לעבודה משותפת במסגרת כוללת. יוזמיה של האסיפה היו גדולי הרבנים ועסקנים חרדים. הרמ"ג ורבי שמואל מוהליבר היו מזמיני האסיפה, והמשתתפים היו ברובם הממריע חרדים וביחוד רבנים.

ניתן להשיג אצלנו את שלושת החוברות הבאות:

אור שלמה – על הערצת פוסק הדור הגרש"ז אויערבך זצ"ל כלפי מרן הראי"ה זיע"א.

אז נדברו יריא ד' – על קשרי הידידות וההערכה בין הגרא"ז מלצר זצ"ל למרן הראי"ה זיע"א.

עטרת צבי – על קשרי הידידות וההערכה בין הגרצ"פ פרנק זצ"ל למרן הראי"ה זיע"א.

שלחו אלינו 15 ₪ (לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6 דירה 3 בת ים), ואנו נשלח לכם את שלושת החוברות.

מעוניינים שהעלון יגיע

גם לבית הכנסת שלכם?

צרו עמנו קשר: 0507-583810

קובץ 'עיסור סופרים'

בעת שבתו של הראי"ה אצל חותנו האדר"ת (בשנת תרמ"ז), החל בעבודת הוצאת הקובץ התורני 'עיסור סופרים', בו פרסמו גדולי הדור מאמרים בהלכה. הקובץ זכה לברכתם והסכמתם הנלהבת של גדולי ישראל ובהם רשכבה"ג הגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל מקובנא, הגאון ר' שלמה הכהן זצ"ל בעל ה'חשק שלמה' שהיה זקן ההוראה בלינא, הגאון ר' ירוחם ממינסק זצ"ל, הגאון האדר"ת זצ"ל, הגאון הנצי"ב זצ"ל, ועוד. בתחילת עבודתו הוצאת הקובץ, ביקש הראי"ה מדודו זקנו הרמ"א את חוות דעתו בעניין. בתגובה שולח לו הרמ"ג שני מכתבים, בראשון הוא משבח את הרעיון, אך גם מזהיר מפני הקשיים הטכניים העלולים להופיע תוך כדי עבודה. ואילו במכתב השני, כיוון שנוכח הרמ"ג לדעת כי הראי"ה החל לבצע את המלאכה, הריהו מחזק את ידיו ואף מביע את תקוותו כי מתוך המשפחה הנכבדה עצמה יבואו עזרו במשלוח חומר מתאים.

וכן כותב הרמ"ג (במכתבו השני) לראי"ה:

"כעוזה", ב' כ"ו תמוז תרמ"א, ראזניא.

בימי בין המצרים, תורה ישועה ואורים וישמע קול מבשרים, בית ד' בראש ההרים, ושלוש לבני ציון היקרים, ושלוש וברכה לכבוד יקירי ובחירי, נכד אחותי, הרב הגדול החריף ובקי, כאור הברקי, מפורסם לתהילה וכו', כש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן נ"י, שלום לו ולביתו ולכל אשר לו שלום עד העולם. אחדשש"ט באהבה.

הגיעו מכתבו היקר בצירוף העתק קול קורא אשר ישגיא פעלים לתורה, וכפי המודעה הזאת יגדיל לעשות, וכלל תושיה יתגלה, בכל מקצועות יעלה, עד הפלא... לא אצמד מנגד... והנני מקבל ספרי וחבורותי בס"ד בלי נדר מדי חרש בחודש... כן אדמה שיתן יד גם חתני הגאון הגדול (הרב יוסף זכריה שטרן) האבד"ק שאוויל נ"י... ואשר על כן הנני אומר לפעלא טבא ישר חיליה, יחזק ויאמץ לעשות פעלים ולהגביר חילים לתורה ולתעודה, לתמכה ולסעדה. כנפשו שבעו ונפש דודו זקנו הדרוש שלומו הטוב כל הימים מכבדו כערכו, מרדכי גימפל" [של הראי"ה] עמ' עו - פ, מובא באגרות לראי"ה אגרות ו', ע"ש שם אגרת ה'.

מתוך שמחתו של הרמ"ג ברעיניו של הראי"ה, כתב הסכמה נלהבת ל'עיסור סופרים', והיא נדפסה עם הסכמותיהם הנוספות של גדולי ישראל. בהסכמתו משבח הרמ"ג את היוזמה הברוכה, שתהיה לתועלת רבה לעם ישראל, ובעיקר תעזור "להרמת קרן התורה וכבודיה". בשנים הבאות, עוזר הרמ"ג הרבה ל'עיסור סופרים', בין השאר הוא מודיע לראי"ה על נכונותו לפרסם בקובץ זה את חידושי אביו הגאון ר' דב בער מאוטיאן זצ"ל, כפי שנוראה להלן.

ברכת הרמ"ג להתמנות הראי"ה לרבה של זוימעל

לאחר שנה, בשנת תרמ"ח, כשנתמנה הראי"ה לרבה של העיר זוימעל (על פי דרישתו ובקשתו של מרן ה'חפץ חיים'), הגיעו אליו מכתבי ברכה מגדולי הדור, ואף דודו זקנו הרמ"ג שלח לו מכתב, וזה לשונו:

"שלום וברכה שמורה וערוכה לכבוד נ"א ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם, המאור הגדול לממשלת התורה ויראה טהורה, כש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן נ"י האבד"ק זוימעל שישיבה, שלום לו ולביתו ולכל אשר לו ולכל הנלווים אליו וחוסים בעילו סלה. אחדש"ה, מה נאוו על ההרים רגלי המבשרים, מכתבו הקצר קיבלתו יום אתמול, כי נתקבל כבודו לרב ואב"ד בקהילה נכבדה קהילת זוימעל.

הנני ממברך בברכת מזל טוב לו ולכל אנשי עירו, יהיה רגלו ברוכה ומבורכת ותתברך העיר בגללו כמאמר חז"ל "תיכף לת"ח ברכה והצלחה", יתן ד' להצליחו ולברכו כי יהיה ד' עמו בהלכה ובברכה, והיה דבריו נשמעים לתורה ויראה, ישמח בהם והם בו ותתברך עינם עד יבונן ד' כסאו בציון וירושלים וערי יהודה תבנינה במהרה בימינו אמן.

אבקשהו כי יואל נא לברך בשמי גם את כבוד חותנו הגאון הגדול (האדר"ת) האב"ד דקהילת פוניבו' שיחי' בברכת מזל טוב, כן יחזה דור שלשים ורבעים על כסא ישראל, שמחתי כי תורה מחזרת על אכסניא שלה ממשפחותינו ומשפחות חותנו שיחיה.

והיה זה שלום כנפשו ונפש דודו ידידו הדרוש שלומו וטובתו כל הימים ומכבדו כערכו ורם. מרדכי גימפל" [של הראי"ה] עמ' צח.

כשקיבל מרן ה'חפץ חיים את הידיעה על התמנותו של הראי"ה לרב העיירה, שלח מכתב לידידו האדר"ת, ובו הוא כותב: "שמעתי שכבוד חתנו הרמ"ג נ"י נתקבל לרב ואב"ד בעיר זיימל, ומאוד שמח ליבי על זה, ויתן ד' שיעלה מעלה מעלה, כי הוא גדול אמיתי בתורה" [שם].

תכנון הרמ"ג לעלות לארץ

בקץ שנת תרמ"ח החליט הרמ"ג למוש חלום של שנים רבות, ולעלות לארץ הקודש.

דבר זה נודע לראי"ה מתוך מכתב שקיבל מחתנו של הרמ"ג – הגאון רבי צבי הירש וואלק זצ"ל (שהיה אב"ד בעיירות קאפולא ופינסק, ותלמיד מובהק של הגאון ר' ראובן הלוי זצ"ל רבה של דוינסק, שהיה מורו ורבו של הראי"ה בנערותו), ובו מודיע הגרצ"ה על תוכניתו של חותנו הרמ"ג לעלות ארצה. מייד כשנודע תכנון זה לראי"ה, הוא שולח מכתב נרגש ביותר לדודו זקנו הרמ"ג, בו הוא מבטא את רגשותיו כלפי הנסיעה המתוכננת בקרוב. כמו כן מביע הראי"ה הרמ"ג על סיוע עבודת חובתו העיסור סופרים ויצירתה לאור של החבורת הראשונה. רבות ניתן ללמוד מדברי הרב במכתב זה, ובמיוחד על אהבתו המופלאה לארץ ישראל. גם נשים לב לכבוד המופלא שרוחש הרב לדודו זקנו, וכך הוא כותב:

"כעוזה, יום ב' "את הברכה במקום אשר יבחר ד' רח"מ, זיימל.

נוכח ד', דרכו, ויצנין עליו מחוכו, להביא בשמחה אל המנוחה, עיר קודש ציון הברוכה, הוד כבוד אדונו הדר תפארתו, דודי זקני הגאון האמתי של התורה צדיק כביר כש"ת מוהר"ר מרדכי גימפל שליט"א, הגאבד"ק רויניא.

שלו' רב לכבוד הדת גאון קדושת הארון שליט"א, שלו' לכל אשר לו, יאשר בארץ החיים, ובקרוב יחזה בנחמת ציון וירושלים, וישא רנה ותפלה בשער השמים, בעד השארית הנמצאה בגלות החל בכליון עינים, ובתוכם יזכר בחסד ורחמים דל תבונה וקצר ידים, עבד נקלה שואף ומשתוקק ליום בא מבשר עלי רמתים, לאמר גאל ד' את עמו נחם ציון וירושלים.

יום ו' עש"ק העבר הגיעני מכתב מכבוד מר חותני הגאון הגאבד"ק פאניוועז

שליט"א, שהיה אז בווארשה, ובתוכו ראיתי אור נוגה, אשר פתאום הבריק נגד עיני, תבנית כתב יד קודש כתוב הדר מאת הוד גאון חתנו הגאון אבד"ק קאפולא שליט"א [...] ובמכתבו בישרני שמחה וגיל, מעורבת באי צדון מעט, כי ביום ר"ח אלול הבעל"ט, בחסד ד' יתברך נכון הדר"ג מר דודי-זקני הארון שליט"א לישא פעמיו קודש אל הארץ אשר ד' אלקינו דורש אותה. פחד ורחב לבכי לשמועה טובה, כי ארץ קדשנו תגיל בראותה בן נאמן, אשר בו התפאר, ובהדר נאנו וקדושת צדקתו תשא ראש לכבוד ותפארת, שב אליה מארץ מרחק לרצות אבניה ולחונן עפרה. ושמחתי האמתית גרשה מפני רעיני שוא, אשר התגנבו בחובי להתעצב, כי הלא ארצנו חסרא גברא רבא, בהעתיקו משכן כבודו בארץ חמדה, וממנה פנה זיו הוד והדר, אבל נאמתתי אחרי שובי, לדבר עם לבי, כי למי כל חמדת ישראל אם לא לארץ קודש, ורק זאת היא תפארתו ותהילת כל עם ד', כי בארץ קדשנו שמה יתנוססו אדירי פארי דורנו מאירי עינינו באור ד'. ר' יאמץ חילו לנוב שמה בשיבה טובה, ואירא דאי' תוסף עליו שנות חיים ותעצומות, להגביר חילים בתורתנו הק' ועבה"ק לאורך ימים.

במכתבו יעירני כבוד הגאון חתנו שליט"א לְדָבָר, אשר לולא דבְרִי גדול בעם ד' היה ראוי שאמצא לזה בעצמי, ונפשי שוקקה מאד לחזות כעת, טרם יסע הדר"ג הארון שליט"א לארץ חמדה, את פניו קודש. אמנם למורת חפץ נפשי הנו אסור באסורי ההכרח בעבודת עם ד' אלה בפ"ק שו"י, הנתונה על שכמי, כי לא אוכל להניח אופן לסטור כעת כסבת צרכי צבור נכבדים, העומדים כעת על הפרק, ובלעדיו חלילה ילכו תמוס. נוסף לזה עבודת ה'עיסור סופרים', אשר בשבוע זה תגמר בע"ה, כפי הנראה, ותצא החוברת הראשונה מביה"ד, תכריחני שלא לזוז ממקומי לעמוד על המשמר, ואף כי למען ה'עיסור-סופרים' היתה נחוזה לי נסיעה לרוינא, לא אוכל מפאת עבודת העיר הי"ו הקודמת באיכות החיוב עלינו. ע"כ ברכות צדיק כביר אבקשה כעת, כאלו היה חפצי עולה בידי לראות פניו, כאשר פלתי, והיה נא זכות מרן הדר גאון זקני ז"ל (הגאון ר' דב בער זצ"ל), עובה דמרן שליט"א, עומד בעדי לפקדני לטובה בארץ החיים, להזכירני בתפלה במקומות המקודשים, שיחניני ד' דעה בינה והשכל בתורתו הקדושה ויראתו, ויותר לא אבקש, וכולא ביה.

בתחיתמת דברי אעיר, אולי יהי' להודו גאוננו לפעול איהו פעולה לטובת ארצנו הק', בשכנו בה בע"ה, יוכל להוציא מחשבתו הקדושה לאור ע"י ה'עיסור סופרים' ביתר שאת בע"ה.

ואצא בכרכה לראש הדר גאון הארון, ינחהו ד' על מי מנוחות, ויביאהו לשלו' אל המנוחה ואל הנחלה, לראות ציון עה"ק וארץ צבי, ובשוב ד' שבות עמו יגל וישמח, בראות יחד כל עם ד' אלה שבים לציון ברגה. כנפש הדר גאון הארון תפארת ישראל שליט"א, ונפש עבד צעיר משתחוה מרחוק ככבודו ומורא, חותם בכרכה. אברהם יצחק הכהן" [אגרות הראי"ה] אגרת א'.

כמו כן שולח הראי"ה מכתב תשובה לגרצ"ה וואלק, ובין השאר הוא כותב: "אין... אין בפי די תודה להדר"ג, על השיבו רוחי והאירו פני ברב שמחה, בראותי פני מכתב קדשו [...] כעת הנני מברך מקרב לבכי את הדר"ג אהוב נפשי שליט"א, על אשר בשרני למען אדע לכל הפחות לכתוב מכתב זה, אם רגלי אסורות מלנסוע, מפאת עבודתי בעיני הי"ו, ולדרוש מרחוק ברכת גאון ישראל בטרם העתיקו פעמיו אל מכוני הדר' אה"ק. כעת טרידנא טובא, כי ה'עיסור סופרים' יוצא מבית הדפוס בעה"י שבוע זה, וטרדות הצבור גדולות בערכן רבו עלי, ונוסף לזה ידעתי נאמנה שגם המה טרודים יהיו בבוא מכתבי, ע"כ אחשוך מדבר הלכה, וד' יעזרני להשתעשע בתוה"ק באהבים. אך אעיר, כי נכון שהדר"ג יקח חבל בין סופרי ה'עיסור סופרים', שגדולי הדור באים בשעריו [...] מאד הייתי משתוקק, יען אחשוב ליתן מקום ב'עיסור סופרים' גם לחי' מגאונים נוחי נפש ז"ל מדורות שעברו, למה יגרע חלק זקננו הגאון ר' דובער זצ"ל, אשר הניח אחריו ברכה כאשר שמעתי, והנס ביה הדר"ג מרן דודי זקני חותנו הגאון הגדול שליט"א (הרמ"ג), ואף גם אינם מסודרים בעה"י אתן להם פנים צהובות שיתראו ככבוד לרבים. והנני יוצא בכרכת כבוד ובאהבה רבה ודי תודה למר הדר"ג ש' ונא"ל, כנפשו היפה ונפש ידיד נפשו מתכבד מאד באהבתו, אברהם יצחק הכהן" [שם, אגרת ב].

עליית הרמ"ג לארץ ישראל

לאחר שנים רבות של ציפיה, בכ"ח אלול תרמ"ח, עולה הרמ"ג לארץ הקודש בלוויית רעייתו השניה, שנשאה סמוך לעלייתו. באותו זמן הרמ"ג כבר איננו צעיר: הוא בן שישים ושמונה שנים. למרות גילו הוא לא נרתע מהקשיים הצצים מולו בארץ. הרמ"ג בוחר להתיישב בירושלים, ויושב בה כמה חודשים בשכונת 'מזכרת משה', כי בעיר העתיקה לא היה אפשר בשום פנים להשיג דירה. באותה תקופה יוזם הרמ"ג את הקמת ה'תלמוד תורה' בשכונה, שהוקם בכספו של עשיר מתגרב מתושביה.

לכבוד רב זכה הרמ"ג מאת רבני וזקני ירושלים, ומספר הגר"מ חרל"פ זצ"ל, כי כאשר ביקר הרמ"ג אצל הגר"ל דיסקין זצ"ל בביתו, ליווהו הגר"ל בצאתו לאחר הביקור, ואז נזכר הרמ"ג ששכח בתוך הבית את מקל משענתו, ונודדו הגר"ל והביא את המקל, באמרו: "הנני משמש תלמיד חכם" [מובא בלתיחבת ישראל ח"ב עמ' לא].

אך הרמ"ג ביקש פינה שקטה בה יוכל להתמסר ללימוד ולסידור כתביו באין מפריע. משכה אותו גם ההתיישבות החדשה בארץ, עליה חלם בגולה ופעל רבות להתממשותה. הוא בחר לישבתו את יהוד הסמוכה לפתח תקוה, שהייתה עיירה חשובה באותו הזמן.

במכתב שולח לידידו האדר"ת מתאר הרמ"ג את התיישבותו בארץ עם הקשיים הכרוכים בכך, ובין הדברים מזכיר את עניני ה'עיסור סופרים': "כעוזה" ד' י"ב מרחשון תרמ"ט. שלום לידיד ד' וידיד נפשי ומחונני [...] תפארת ישורון וכו' מ' אליהו דוד נ"י האבד"ק פאניוועז.

באתי כ"ח אלול לנמל יפו, הייתי ראש השנה פה יאוד (יהוד), וכן הוסכם אצלי שלא להשתקע בירושלים עה"ק מפני הטרדה... לעת עתה דירה אין לי, כי דירה טובה אין פה פנויה... בהמשך האגרת מבקש הרמ"ג את עזרתו של האדר"ת בעסק מציאת מקום דירה, ובתחיתמת המכתב הוא מוסיף: "בקשתי להוודע עם משלום חתנו נכד אחותי הרמ"ג

"רבינו (הגר"א ז"ל) היה שמח מאד בעת תקיעת שופר, וכן אמר שצריך להיות ברוב שמחה וחדוה, כדוגמת המדינה ביום שממליכים מלך ומעטרים אותו, כן אנחנו בתקיעת שופר ממליכים להקב"ה בכל העולמות שאנחנו עמו" והר"א הכהן ז"ל בשם רבו הגר"מ מלוזין ז"ל, 'ברכת ראש' סי' קיד'.

אבד"ק זיימעל נ"י, ומה משפט 'עטור סופרים' שלו, ואם מדפיס מדוע לא הגיע לידי אף גליון אחד". לאחר משפט זה הוא חוזר שוב לענין התיישבותו בא"י, וכותב: "הנני מייחל לקנות שלימות הנפש בשבתי בחצרות ד' בארץ הקודש" [אגרות לראי"ה, נוספות 12 עיי"ש].

במכתב נוסף שכותב הרמ"ג לאדר"ת באותה שנה (בר"ח שבט), הוא מגלה רצונו לפרסם את חידושי אביו בקובץ 'עטור סופרים':

"אורה ושמחה שלום והצלחה [...] מחותני ידיד נפשי [...] מו"ה אליהו דוד נ"י האבד"ק פאנאוועז. [...] שמחתי על בשורת שלום חתנו הר"ה ג"ג נכד אחותי ושלום ביתו. כן הגיעני חוברת אחת מה'עטור סופרים', ואי"ה אקווה להעתיק מה מחידושי אאמו"ר הגאון ז"ל, אבל לע"ע הנני שרוי בצער כי לא הגיעוני עדיין הספרים והחפצים, וביחוד שבהם כל כתי"ק של אאמו"ר זצ"ל וגם כתבי ידי הדלים, ועוד חזון. [...]

[...] ואם יזכני ד' יתברך לקבוע מושב חדש הוא עניין גדול, שאמרו חז"ל שעומרי זכה למלכות ד' דורות בשביל שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל [סנהדרין ב.ק.]. וד' יתברך שמו יזכני לקנות שלימות בתורה ומצוות כל הימים.

אם ידרוש שלום חתנו הרב הגאון שיחיה (מרן הראי"ה) נא לדרוש שלומנו גם למעני באהבה רבה. מרדכי גימפל" [אגרות לראי"ה, נוספות 14].

כפי שמוכר הרמ"ג במכתבו, ספריו הרבים והחשובים לא הועלו לארץ עמו, ורק כעבור איזה זמן העביר הרמ"ג את ספרייתו הענקית (כארבעת אלפים ספרים) ליהוד, והיו מגיעים אנשים מירושלים לעיין בספריו. התיישבותו ביהוד ריעננה את נפשו וחיידה כנשר נעוריו. כמו הרמ"ג נעשה לאחד ממרכזי הישוב, וממנו קרנה ההשפעה לכל המושבות החדשות. כמו כן נתהדק בזכותו הקשר בין חכמי ירושלים ויהוד.

במשך שנות שבת ביהוד, הקים בה ישיבה, ונאספה אצלו קבוצה מובחרת של צעירי תלמידי חכמים מצויינים מירושלים, שהסתופפו בצילו ושאו רבות ממעיני תורתו וצדקותו [לנתיבות ישראל ח"ב עמ' לא].

הרמ"ג הפך להיות מנהיגו הרתי-רוחני של הישוב החדש, ודבר זה בא לידי ביטוי בכמה עניינים שעמדו באותם ימים על הפרק, ביניהם סוגיית השמיטה, שדעתו של הרמ"ג בסוגייה השפיעה למעשה על החקלאים.

עלייתו לארץ של הרמ"ג היטיבה הרבה לישוב היהודי בארץ ישראל, אך מנגד – בקרב יהדות רוסיה הורגש חסרונו הגדול (וכפי שמציין הראי"ה במכתבו שהובא לעיל). בכל אופן, הייתה משמעות רבה לעלייתו ארצה, וביטוי מעניין לכך אנו מוצאים בספר הנודע 'שדי חמד' [חלק דברי חכמים סי' ד] לגרמ"ח מדיני זצ"ל, בו מביא הגרמ"ח "מכתב אחד המיוחד מגדולי דורנו תנא ירושלמא שר התורה ונהורא עימיה שריא, סבא קדישא הגאון המופלא משיירי נסות הגדולה, מהר"ר מרדכי גימפל מרז'ניו יצ"ו, ועתה אווה למושב לו במושב 'יהוד'. כמוצא שלל רב שמחתי לקראת דברי קודשו, דמי עלי כמאן דשרו ליה

פתקא מן שמיא, דשדי זיהריה זיו יקריה, תנא בארץ ישראל קאי, כי סליק להתם דמינו כאריה, וממנו מן המקדש נהרות המושכים מינה של תורה" עכ"ל.

שלוש שנים אחר כך, ב"כה חשון תרנ"ב, נפטר הרמ"ג ביהוד אחרי התקפה קצרה של קרחת. לפני מותו צווה הרמ"ג שלא להעלות ארנו לירושלים להר הזיתים, באומרו: "ברצוני להישאר כאן, למען ידעו כי גם זאת אדמת קודש!" [טל הראי"ה עמ' ריח].

בני עקרון ובני פתח תקוה רבו ביניהם על מקום קבורתו, עד שניצחו האחרונים ומנוחתו כבוד באם המושבות. לאחר פטירתו נערכו הספרים נרגשים עליו, וסיפר הגר"מ חרל"פ, כי גם הגאון ר"ל דיסקין צדוק"ל הגיע להשתתף בהם, אף שמנהגו היה שלא להגיע לכל הספר. ולא די בזה, אלא שבכל עת ההספד עמד הגר"ל על רגליו, במשך שלוש שעות, לכבודו של הנספד [לנתיבות ישראל ח"ב עמ' לא].

כתביו התורניים

בחייו הוציא הרמ"ג לאור את הגהותיו על מדרש תהילים [ורשה תרכ"ה]. בצוואתו ביקש מילדיו "להוציא לאור איזה חידושי תורה הדלים ממנו", ואכן לאחר פטירתו הוציא בנו ר' אליהו כמה מחיבוריו: ספר 'אלף המגן' – חידושים והערות על מסכת הוריות. 'הגדת מרדכי' – פירוש על הגדה של פסח [ירושלים תש"ב].

שנים רבות לאחר מכן המשיך נכדו רבי יעקב הכהן וואלק במילוי צוואת זקנו והוציא לאור את ביאוריו וחידושי של הרמ"ג על פירוש הרמב"ן לתורה בשם 'תכלת מרדכי' [ירושלים תשי"ד].

מאמרים ותשובות בענייני הלכה נדפסו בין השאר בספר 'שדי חמד' להגרמ"ח מדיני זצ"ל, ובספר 'דרכי הוראה' להגר"י אליאשבג זצ"ל. שאר כתביו, שהכילו חידושים על הש"ס בבלי וירושלמי, פירושים לתנ"ך, הערות ופירושים למדרשים שונים, דברי דרוש, תשובות בהלכה, ומכתבים רבים לרבנים וראשי ציבור – בחלקם הגדול עלו באש בשריפה הגדולה בסלונים בימי מלחמת העולם הראשונה ויתרם אבדו בשואה.

אף גורל ספרייתו לא היה טוב. לאחר פטירתו חזרו בניו והעבירוה מיהוד לגולה. חלק מן הספרים, בתוכם אלה שעליהם רשם את הערותיו כמנהגו תמיד, נשרף בשריפה הנ"ל ומיעוטם הוחזר לארץ ונמצא כיום בספריה של ישיבת 'מרכז הרב' בירושלים.

בשבוע הבא נספר על סבו זקנו של הראי"ה – הגאון רבי דב בער זצ"ל אב"ד אוטיאן, תלמידו המובהק של הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל.

ראש השנה

מועדי הראי"ה

תפילתו של הראי"ה

לשהותו במחיצתו של הרב: "הנני יושב בלב ישראל, בלב ירושלים עיר הקודש, ובבית גדול הדור. הוא הנקודה המרכזית שבכל חכמת ישראל, הוא המקיף הכל וכולל הכל. לבו מלא רגש עדין, עמוק וחד, ונפשו מלאה טוב ורצון וחסד. שכלו מלא חריפות והברקה וידיעותיו רבות. הוא גאון, חוקר, צדיק, תמים, חסיד וענותן כהלל" [ניזיר אחיו, ח"א, עמ' רפ"ג].

ובמוצאי ראש-השנה, תרפ"ג, הוסיף וכתב בהתרגשות: "היום הקדוש עבר עלי באופן נורא. אתמול – הבכיות לאין קץ, והיום – ההשגות העליונות, ביחוד כשרבנו מרן הקדוש שליט"א גזר עלי להקריא לפניו את סדר התקיעות, והוא תקע בשופר גדול, אני הקראתי מלה מלה לפניו.

הכוונות היו נוראות, מעין שופר של משיח. הוא העמיק חקר, וגם אני כיוונתי, ואימה גדולה נפלה עלי. ויש בזה סודות, שאיני רוצה להעלותם על הגיליון" [שם עמ' רצ"א. דברים אלו מובאים גם ב'משנת הניזיר'].
אין אתנו יודע עד מה מכוונת התקיעות של מרן הראי"ה, אם כי ידוע שהיה לומד בעיון לפני כל חג בספר 'פרי עץ חיים' ומתעמק רבות בכוונות האר"י הקדוש ז"ל, וברור שישער השופר - זה היה השער לד', אשר הצדיק בא בו ועמד על סודו [מועדי הראי"ה שם].

ברכת היום: "חג מבורך!"

נחלקו הגאונים: לדעת רב שר שלום, רבי שמואל בן חפני ורבי פלטי גאון, אומרים גם בראש השנה ותתן לנו ד' אלוקינו מועדים לשמחה וכו', ואילו רב האי גאון כתב שאין המנהג לומר מועדים לשמחה וכו'. וכמותו נפסקה ההלכה ב'שולחן ערוך' [או"ח סי' תקפ"ב סעי' ח'].
בהתאם לכך, אף על פי שדברי הדרכתו ועידודו של נחמיה בן חכליה לשכי הגולה: "לכו אכלו משמנים וגו'" כי חדות ד' היא מעוכם" [ח' י, הו] הוזכרו לא פעם בשיחות הקודש של מרן הראי"ה זצ"ל לפני תקיעת שופר, הסביר הרב והדגיש שזו חדווה פנימית עצורה, אולם כל ההנהגה של ראש השנה צריכה להיות רצינית, נסוכת יראה, וכמו שנאמר באותו פסוק גופו "כי קדוש היום לאדונינו", ולכן לא נהג הרב לברך את הציבור אחרי התפלה, בכרכה המקובלת בחגים – "חג שמח" – אלא היה מאחל לכולם "חג מבורך!" [מועדי הראי"ה שם].

מספר תלמידיו של הראי"ה, הגרמ"צ נריה זצ"ל:

ביום הראשון של ראש השנה היה מרן הראי"ה מתפלל בבית מדרשו, עם המתפללים הקבועים, ואילו ביום השני היה בא להתפלל במנין של הישיבה בבנין ישיבת 'עץ חיים' בשכונת מחנה יהודה.

בעל השחרית בישיבה היה הרב שבתי שמואלי זצ"ל, מראשוני הישיבה, ובעל המוסף היה הגה"צ רבי אריה לוי זצ"ל, גומל חסד הירושלמי המופלא.

רבי אריה, שכל תפלתו היתה כרגש רב, היו לו גם כמה מנגינות מיוחדות, ובאחת השיחות סיפר, שנוסח תפלתו בצרוף מנגינותיה, מסורת היא בידו מבעל התפלה שעבר לפני התיבה בישיבת וולוז'ין (שבה למד ר' אריה בתקופתו של הגאון ר' רפאל שפירא ז"ל).

בבית מדרשו היה הרב נאלץ לקצר מפני טורח הציבור, לא כן בישיבה שמעיקרם נקבעו בזה זמני-תפלה ארוכים יותר, כאן היה הרב מאריך בתפלתו, בכוונותיו. ללא הגבלת קול וללא התרגשות חיצונית היה עומד ומתפלל, כשאותו השקט האצילי והשלוח הפנימית אותו תמיד, מלווים אותו גם עכשיו, אלא שפני מרוכזים יותר ומבטו עמוק יותר, ולא פעם הרגשנו שאעפ"י שהוא עומד אתנו, הרי אליבא דאמת שרוי הוא בעולמות אחרים, הרבה יותר גבוהים, כי רק גופו מצוי בינינו ואילו נשמתו מרחפת במרומים [מועדי הראי"ה עמ' טז].

ובשופר גדול יתקע

במשך שנים היה הרב נוהג לתקוע בעצמו בשופר, אכן באחרית ימיו היה הדבר קשה לו, והיה רק מקריא לתוקע.

לפני התקיעות היה טובל במקוה טהרה. את הפסוק "מן המיצר" היה קורא בהתרגשות של שברון לב, ואילו את הפסוק "שש אנכי על אמרתך" היה קורא בשמחה רבה, והיה זה מופלא לראות כיצד הפנים הרציניות שחרדת הדין נסוכה עליהם, מתחילות פתאום לנהור בעליצות והעינים מאירות בנהירו עילאה [שם].

"מרן העמיק חקר בכוונת התקיעות"

ניזיר אלקים' הרב דוד הכהן זיע"א, רשם בפניקסו בתקופה הראשונה

העלון יוצא לאור בסיוע דפרי שיר' – הדוכן שלך לספרי קודש ומוסיקה יהודית. סניף ראשי: תחנה מרכזית ירושלים. פלאפון: 052 4797380.

- ❖ ניתן לקבל את העלון בדוא"ל. שלחו לנו את כתובתכם ואנו נשלח לכם את העלון.
- ❖ יש לכם סיפור נדיר הקשור למרן הראי"ה? שלחו לנו את החומר ואנו נפרסמו בעו"ה.
- ❖ ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il
- ❖ כל תרומה חשובה לנו! עזרו לנו להמשיך ולהגדיל את התפוצה.